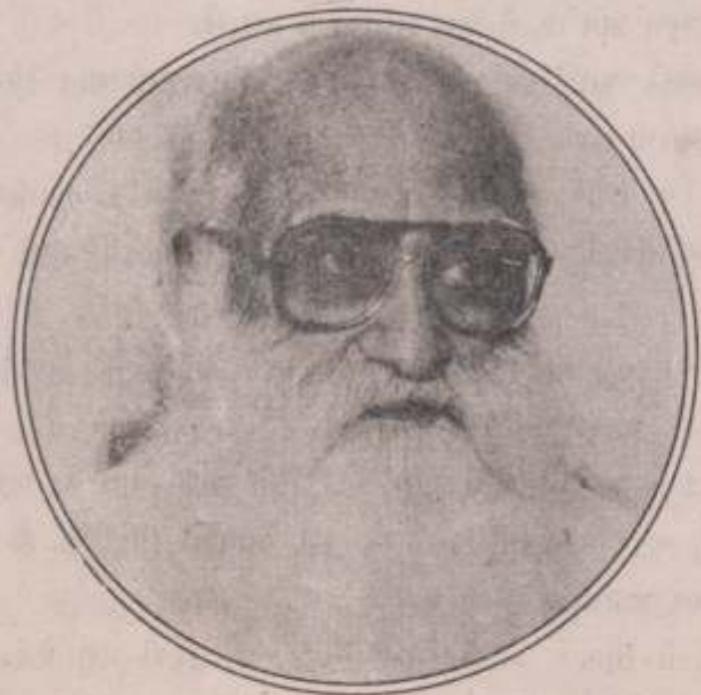

॥ॐ॥
॥तस्य वाचकः पणवः॥

प्रेमरोग कहो

के

मोहरोग कहो

- योगभिक्षु

॥ ॐ ॥

॥ तस्य वाचकः प्रश्नावः ॥

प्रेमरोग कहो के मोहरोग कहो

- योगभिक्षु

कनु अने मनु बने भिन्नो धक्षा वर्ष पछी मध्या ऐटले खूब-खूब वाते वण्णया। पोताना सुखदुःखनी वातो करी, बनेए परस्परना भिन्न-परिवारना पश खबरअंतर पूछ्या। तेमां तेमना ग्रीजा भित्र जनुनी वात पश नीकणी।

कनु कहे : जनुअे तो पोतानुं छवन सार्थक कर्पुँ। ते खूब धार्मिक अने संतप्रेमी छे। ते संत दधानांदज्ञने गुरु तरीके माने छे अने तेमना आश्रममां खूब जाय छे। ते खूब बुद्धिशाणी पश छे।

मनु : अरे भाई! ए बधी तो तुं तेना भूतकाणनी वात करे छे, तने तेना वर्तमानकाणनी खबर नधी।

कनु : केम वणी? वर्तमान केवो छे? वर्तमानमां ए कल्याणमार्गमां वधु आगण नीकणी गयो हशे, वधु तपत्याग ने संयमनियमवालो थयो हशे।

मनु : ना भाई ना, ए ज तो हुं तने कही रत्नो हुं ने! ए प्रकरण धण्डु लांबु छे, सांभળवाथी तने दुःख थशे।

कनु : दुःख थाय तो भले थाय, मारे तेनी साची वात तो जाणवी ज छे। तुं मने विस्तारथी कहे, ए पश आपश्वो भित्र ज छे ने? भित्रनी वात जाणवानी हुच्छा थाय ज।

मनु : तो सांभण। आपश्वो तेनी निंदा नधी करवी पश प्रेमरोग-मोहरोग मनुअना छवनमां केवुं तोक्कान अने पागलपश लावीने खुद्धिनो केवो दुरुपयोग करता करी दे छे तेनी वातो करवी छे।

અત્યારે તો જનુ તે આશ્રમમાંએ નથી જતો અને જે સંતને પરમગુરુ માનતો હતો તેને ગાળો દે છે અને પોતાની તમામ બુદ્ધિનો ઉપયોગ તે સંતને બદનામ કરવામાં કરે છે. પહેલાં તે કહેતો હતો કે સંતના કારણે જ પોતે ખૂબ સુખી છે, પોતાની ખૂબ ઉત્તુલિ થઈ છે. હવે કહે છે કે તે સંતના કારણે જ હું બરબાદ અને દુઃખી થઈ ગયો. તેનાં બાને પક્ષધાત થયો, તેના બાપા એટેકમાં ગુજરી ગયા, તેના ભાઈ જોડે અબોલા થયા અને તે, પરિવારમાંથી છૂટો પડી ગયો વગેરે બધું એ સંતે જ કર્યું એમ તે કહે છે.

કનુ : હે...હે...! આવા બધા સંપૂર્ણ જૂઠા આરોપો એ, તે સંત પર ચડાવે છે? આ બધું થયું ત્યારે તો તે, એ સંતના પરિચયમાંથી નહોતો. એણો તો ખરી કરી ભાઈ!

મનુ : હજુ આગળ તો તું સાંભળ. “ખરી કરી” કોને કહેવાય તેની ખબર તને હવે પછીની વાતોથી પડશે.

જનુ તો કહે છે કે સેંત તો કામી, કોધી, લોભી, મોહી એમ બધી વાતે પૂરા છે. એ સંતને માનનારા બીજા બધા પણ નાલાયક અને નાગા છે. પહેલાં તો સંતનાં ગુણગાન ગાવામાંથી થાકતો નહોતો અને હવે તો સંતની નિંદાનો દુંગર ખડકી દીધો છે! પહેલાં તો તે કેટલો નિર્બસની હતો, અને અત્યારે તો ચેઈન સ્મોકર થઈ ગયો છે. અને આ સિવાય પણ બીજી ઘણી બધી એબોની તેની વાતો સાંભળવા મળી છે. વળી એ તો તેના જૂનાં ગુરુભાઈ-બહેનોને ત્યાં સુધી ધમકી આપે છે કે - “હું આપધાત કરીશ અને નામ તમારું લખતો જઈશ.” બોલો! પાગલપણાની હદ થઈ ગઈ કહેવાયને?

કનુ : અરરર...! આટલી હદે તેનું પતન થઈ ગયું છે ? તેને આપણો જઈને સમજાવવો જોઈએ.

મનુ : સમજવે શું ખૂળ ને રાખ! એને સમજવનારાઓએ કાંઈ બાકી રાખી નથી. એ પોતાની બુદ્ધિનો ભરપૂર દુરુપયોગ કરી રહ્યો છે. દરેક સીધી અને સાદી વાતને ઊલટી અને વિકૃત કરીને રજૂ કરે છે. સંત પોતાનો દ્યાળું સ્વભાવ છોડતા નથી અને તે પોતાનો અહંકારી અને હૃદાળું સ્વભાવ છોડતો નથી. એને તો સંત, સંતનો પરિવાર, સંતનું સત્તસંગ-મંડળ બધાં જ નાલાયક ને નાગાં લાગે છે અને બધાં માટે ખૂબ હલકા શબ્દો વાપરે છે. એને તો એ પોતે અને પોતાના સ્વાર્થ ખાતર તેના અહંકારને ચંગાવનારા બે-ચાર સિવાય બધાં જ નાલાયક લાગે છે. પહેલાં તો, તે સંત તેને પરમાત્મા જેવા લાગતા હતા! અહંકારીઓ, દ્યાળું સંતોને ખૂબ કનેદ છે પણ હિંટનો જવાબ પત્થરથી મળે ત્યાંથી ઊભી પૂછીએ લાગે છે.

કનુ : આ બધું સાંભળીને ખૂબ દુઃખ થાય છે. પણ એ નથી સમજાતું કે આવું બધું થવાનું કારણ શું? શા કારણો તેનામાં આવી અવળચંડાઈ ઘૂસી ગઈ? તું કાંઈ આ બાબતમાં વધુ જાણો છે?

મનુ : એ જાણવા માટે પાછું બીજું પ્રકરણ ઉખાળવું પડશે. તારા સમાધાન માટે એ પણ કહું.

પ્રેમરોગ-મોહરોગ બધા રોગો કરતા મહાબળવાળ છે. એ રોગ જેને લાગુ પડે છે તેને આંધળોભીત કરી નાખે છે! તેનાં વિવેક-બુદ્ધિને હરી લે છે. પ્રેમરોગીને ગુરુ-સંત, કે સ્નેહી-મિત્ર, કે મુરળ્બી-વડીલ કોઈ જ બચાવી શકતા નથી. “દર્દ બઢતા હી ગયા, જ્યોं જ્યોં કી દવા.” સાચી સમજદાની બધી જ દવા અવળી પડે છે. જનુને પ્રેમરોગ-મોહરોગ લાગુ પડ્યો છે.

કનુ : ભાઈ! તું શું કહે છે તે મને બરાબર સમજાતું નથી, હું સમજું એ રીતે કહે. *

મનુ : સાંભળ! એ આશ્રમમાં જનુને એક બહેન જોડે પરિચય-થયો અને ધીરેધારે તેને તેનામાં મોહ વધતો ગયો. તે એ બહેનને પ્રામ કરવાની લાલચમાં જ સંતની અને આશ્રમની ખૂબ સેવા કરતો હતો. થોડો સમય આવું ચાલ્યું અને પછી આ વાતની ખબર તે બહેનને પડી તેથી તેણે જનુ સાથેનો સંબંધ-સંપર્ક ત્યાગી દીધો. તોય જનુ, એ આશામાં હતો કે જો સંત આ બહેન પર દબાણ લાવે તો તે મારી જોડે લગ્ન કરવા તૈયાર થઈ જાય. પણ સંત તો એવું કાંઈ કરે નહિ. જનુને જ્યારે નક્કી થઈ ગયું કે સંત તો આવું કાંઈ કરશે નહિ એટલે બસ! તેની ડગરી ચસકી છે. જે સંત તેને મહાન સંયમી અને સદગુરુની લાગતા હતા તે જ હવે તેને કામી, કોધી ને મોહી લાગવા માંડ્યા. જે સત્સંગીઓ ગુરુભાઈ-બહેન લાગતાં હતાં તે જ તેને હવે વિકારી લાગવા માંડ્યાં. એ સંત જો જનુને એ બહેન જોડે પરણાવી આપે તો જનુ કહેશે કે સંત મારા સદગુરુ અને ૧૦૦૮ ગુજરાતાણા, અને જો ન પરણાવે તો કહેશે કે, સંત કામી-કોધી અને એક હજારને આઠ દુર્ગુણવાળા છે. આમાં સંત બિચારા શું કરે? સંતનું આ ક્ષેત્ર જ નથી. અત્યારે તો લોકો સંતોને ગુરુ ઉપર ઉપરથી જ કહેતા હોય છે. અંદરથી તો ઈચ્છતા હોય છે કે સંત આપણી ઈચ્છા પ્રમાણે જ ચાલે, આપણે જ તેમના ગુરુ, વળી લોકો કહેતા હોય છે કે સંતનું જીવન તો અમૃત પ્રકારનું જ હોવું જોઈએ. અરે ભાઈ! તમે તેમને સંત કહો છો, તેઓ ક્યાં પોતાને સંત કહેવડાવે છે. પ્રેમરોગે કોને કોને કેવા કેવા દુઃખી કર્યા છે તે આપણે જાણીએ જ છીએ, ઈતિહાસમાં તેના અનેક દાખલા નોંધાયેલા છે.

બસ ને ભાઈ! જનુભાઈ ધાર્મિક અને સંતપ્રેમી કેમ હતા તેની હવે તેને ખબર પડી ને?

કનુ : હા ભાઈ, તે આ બધી વાત મને કરી તે બહુસારું થયું. હું તો સાવ અંધારામાં જ હતો. જનુની આ વાત સાંભળીને મને વર્ષો પહેલાંની આવી જ એક પ્રેમરોગીની વાત યાદ આવી જાય છે.

મનુ : તો હવે તું કહે અને હું સાંભળું.

કનુ : સાંભળ. મારી ઓફિસની બાજુમાં જ એક લીસસ્થા હતી. બહેનો ભેળી થઈને ગૃહઉદ્યોગનું કાર્ય કરતી. ક્યારેક તેઓ બાજુની હોટલમાંથી ચા મંગાવે. એક ભાઈ ચાની કીટલી અને કપરકાબી લઈને આવે. આમ અવારનવાર ચા લઈને ચાવાળાને આવવાનું થાય. થોડે થોડે એ કીટલીવાળાને તે સંસ્થાની સંચાલિકા બહેન જોડે પ્રેમ-મોહ થઈ ગયો. એટલે તેનું વર્તન બદલાવા માંડ્યું. પછી તો ચાનું કામ પતી જાપ તોપણ તે લાલચખરી નજરે ત્યાં જ ઊભો રહે. બધી બહેનો તેની આવી સ્થિતિ જોઈને હસાહસ કરે તો તેને મજા આવે. આમ દિવસે દિવસે તે વિવેક ગુમાવતો ગયો. છેવટે હોટલમાંથી નોકરી ટૂટી ગઈ. તોય તે સંસ્થાની સામે આવીને ઊભો રહે. દિવસોનાં મેલાં કપડાં, બાલદાઢી વધેલાં, મોઢામાંથી લાણ પડે, ઘણા દિવસનો ભૂખ્યો તોય સામે આવીને ઊભો રહે. આમ ને આમ વધુ ને વધુ નિર્બળ થતો ગયો અને પછી ઘણા સમય સુધી દેખાયો નહિ. પછી ખબર મળ્યા કે તે ભાઈ ગુજરી ગયા. આમાં એ બહેનનો શું વાંક? કોણ જાણે કેટલા જન્મોનાં પાપના ફળરૂપે પ્રેમરોગ લાગુ પડતો હશે! હે પરમાત્મા! અમને સૌને આ રોગથી બચાવજો.

પ્રેમરોગીને પોતાની લાયકાતનું પણ ભાન રહેતું નથી. લી હોય કે પુરુષ, ગમે તેને પ્રેમરોગ પોતાની લાયકાતનું ભાન ભૂલાવી હે છે. ગંગો તેલી, રાજ ભોજની જોડે સિંહાસને બેસવાની ઈચ્છા કરવા લાગે તેવી આ વાત છે.

બંને મિત્રોની વાતો પૂરી થઈ એટલે બંને પોતાનો એક મિત્ર ગુમાવ્યાનો અફસોસ કરતા કરતા સ્વસ્થાને ગયા.

થોડા વખત પછી બંને મિત્રોને ફરી મળવાનું થયું ત્યારે ફરીને તેઓ જનુની જ વાત પર ચડી ગયા.

કનુ : મને તો એ આશ્રય થાય છે કે જનુ, આપધાત કરવાની અને તે માટે અન્યનું ખોટું નામ ચડાવવાની વાત કરે છે ત્યારે તેનો કોઈ દોસ્ત તેને સાચી સમજણું આપતો નહિ હોય કે “ભાઈ! આપધાત કરીશ તો તું જીવનો જઈશ, એમાં બીજા કોઈને કાંઈ નુકસાન નથી. જેનું ખોટું નામ ચડાવીશ તે તો છુટી જશે. સાચો ગુનેગાર પણ લાંઘ આપીને છુટી જાય છે તો જે ગુનેગાર નથી તેને તો છુટતાં કેટલી વાર?” અંજુ તેનો ખાસ મિત્ર છે, તેણે તેને આ સમજાવવું જોઈએ.

મનુ : અંજુ તો સમજાવે જ નહિ. જનુને ગાંઠચૂંકું ચેલું રહે તેમાં જ અંજુને લાભ છે, એટલે તે તો તેને ઉશ્કેર્યા જ કરે છે. જનુ કહે છે કે પેલાં બહેને તેને દગ્ગો દીધો છે, વિશ્વાસધાત કર્યો છે, પીઠ પાછળ ખંજર ભોક્યું છે! એટલે આશ્રય એ થાય છે કે છતાંય તેને તેની જોડે પરણવાનો દુરાગ્રહ શા માટે છે? અરે ભાઈ! બાળકોનાં માતાપિતા થયેલાં પતિપલી પણ ન ફાવે તો છુટાછેડા લઈ લે છે તો વગર પરણોલાં છુટાં પડી જાય તેમાં આશ્રય શું? પ્રેમરોગ જ એવો છે કે આવી સીધીસાદી વાત પણ ન સમજવા દે! જનુ તો તે સંતનાં સુવાક્ષ્યોને પણ પોતાના નામે ચડાવી દે છે અને ભક્ત સૂરદાસના ભક્તિ-નીતરતા દોઢાને પણ પેમલા-પેમલીની સંસારી વાતોમાં ઘટાવી દે છે! પોતાની બધી બુદ્ધિ પતન તરફ જ લઈ જવામાં વાપરે છે.

કનુ : જનુની આવી મૂહ્યતા પર તો દ્યા આવે છે. તેનામાં કાંઈક અક્કલ હોય તો તેણે બીજે પરણી જઈને પેલાં બહેનને ભતાવી આપવું

જોઈએ કે હું તારા વગર કુવારો નથી રહી જવાનો.

મનુ : એ તારી વાત સાવ સાચી છે, પણ તેના પ્રેમરોગ-મોહરોગની જહેરાત થઈ ગઈ એટલે હવે તેને દીકરી આપે પણ કોણા? તેના આવા અહંકારી અને ઈર્પાળું સ્વભાવની ખબર પડ્યા પછી તેની સાથે કિંદળી જોડવાની હિંમત પણ કોણા કરે?

કનુ : મને તો એમ લાગે છે કે જો તે લગ્ન કરી લે તો તેનો પ્રેમરોગ મટી જાય, તેના મિત્રોએ આગળ ચાલીને છોકરી ગોતવાના કામમાં મદદ કરવી જોઈએ.

મનુ : મિત્રો!? મિત્રો તો પોતાનો જ ગૃહસ્થાશ્રમ જમાવવાના પ્રયત્નમાં ખૂંપી ગયા હોય અને તેમાં જનુનો હથિયાર તરીકે ઉપયોગ કરતા હોય તેઓ જનુને સુખી કરવા શા માટે આગળ આવે? તેના મિત્રો, ઉપર-ઉપરથી તો તેની હાએ છા કરતા હોય છે પણ અંદરથી તો તેઓ પણ તેના ઈર્પાળું સ્વભાવથી ડરતા હોય છે.

મનુષ્યજીવનમાં ક્યારેક તો કોકડું એવું ગુંચાય છે કે દુશ્શરૂપા સિવાય ઊકલી શકતું નથી. વળી જીવનમાં ઋણાનુભંધનો નિયમ પણ એટલપણો કામ કરતો હોય છે. આપણાને એમ લાગે કે અમુકે આમ કર્યું ને તેમ કર્યું તેથી આવી બધી અધિનિત ઘટનાઓ ઘટી. પણ જ્યાં અભાય અને અગાધ ઋણાનુભંધનો નિયમ ભલભલા મુછળાને પણ પમરોળી નાખતો હોય ત્યાં પામર માણસનું તો ગજુ કેટલું કે તેની સામે ટક્કર જીલી શકે? જ્યાં આપણી અક્કલ-હોંશિયારી ન ચાલે ત્યાં એમ સમજીને જ મનનું સમાધાન કરવું રહ્યું કે ઋણાનુભંધના નિયમ મુજબ જ બધું થયું છે, થઈ રહ્યું છે અને થશે. કર્મના નિયમ આગળ મનુષ્ય કઠપૂતળી જેવો છે. બીજાની વાત તો ઠીક પણ જનુની આવી બધી વાતોએ આપણાને તો સાવધાન કરી જ દીધા છે.

કનુઃ તારી વાત સાચી છે. ઋગ્વાનુંથી પ્રમાણે ભલે જે કાંઈ થવાનું હોય તે થાય પણ મનુષ્યે સાવધાન તો રહેવું જ જોઈએ. ખુલ્લો વિરોધ કરવાવાળાને તો ઓળખી શકીએ કે આ આપણો વિરોધી છે પણ ફૂંકી-ફૂંકીને કરડવાવાળાને - બે બાજુ ઢોલકી વગાડવાવાળાને કઈ રીતે ઓળખવા?

માટે અનુભવીઓ કહે છે કે - “ઝી રહે તો અત્પથી રહે, અને ન રહે તો સગા બાપથી પણ ન રહે.” આ અતિ ઉપયોગી રહસ્ય ભલે ખીને નિમિત બનાવીને રજૂ થયું છે પણ આ રીતે જીવમાત્રના સ્વભાવનું આમાં નિરૂપણ થયું છે. જીવ જ્યારે જુદે ચરી જાય છે ત્યારે તે સારાસારનો વિચાર ગુમાવીને પોતાનું ભયંકર અકલ્યાણ કરી નાખે છે. જો સવળી જીદ હોય તો બેડો પાર થઈ જાય છે અને અવળી જીદ હોય તો બેડો ગર્ત થઈ જાય છે. આવું જ એક બીજું સૂત્ર છે - “જર, જમીન અને જોડુ; એ તરો કણ્ઠયાનાં છોડુ.” જીવનમાં-જગતમાં મોટાભાગની અશાંતિનું કારણ, પૈસો, જમીન અને ખી જ હોય છે. અર્થાતું આ ત્રણની પાછળ રહેલો “માલિકીહક્ક”નો આગ્રહ જ યુદ્ધો અને અશાંતિનું મુખ્ય કારણ હોય છે. સાચા પ્રેમી તો પોતાના પ્રેમપાત્ર માટે પાયાની ઈંટ બની જવા માટે પણ તૈયાર હોય છે. તેને માલિક થવાની કે પોતાની વાસના-ઈચ્છા પૂરી કરવાની લેશમાત્ર પરવા નથી હોતી. સામાન્ય મનુષ્યો તો સામા પક્ષને પોતાના સ્વાર્થ ખાતર, પ્રેમના નામે બદનામ-બરબાદ કરી નાખતા હોય છે અને છતાંય માનતા હોય છે કે અમે સાચા પ્રેમી છીએ! જનુના નિમિતે આજે ખૂબ તાત્ત્વિક અને ઉપયોગી વાતો વ્યક્ત થઈ રહી છે.

ગુરુસંતોના ખુશામતિઆઓ અને આશ્રમો-મંદિરોનાં પગથિયાં ઘસી

નાખનારાઓ પણ પોતે પણ છેતરાતા હોય છે અને જગતને પણ
છેતરાતા હોય છે. કોઈને છોકરી તો કોઈને નોકરી જોઈતી હોય છે;
કોઈને છોકરો તો કોઈને બોકડો મુંડવો હોય છે; કોઈને કોઈમાં કેસ
જીતવાની તો કોઈને પુત્રપ્રાપ્તિની લાલસા હોય છે; સંતનો આશીર્વાદ
થઈને કોઈને ધનવાન કે સિદ્ધિવાન બની જવું હોય છે, તો કોઈને
પ્રધાન કે ગુરુ બની જવું હોય છે, તો કોઈ વળી વ્યવહારમાં મોટો
ગણાવા માટે કે પાર્મિકતાનું પ્રદર્શન કરવા માટે સંતોને માનતો હોય છે.
આમ મનુષ્ય અનંત પ્રકારની ઈચ્છા-તૃપ્તા-લાલસાવશ થઈને
ગુરુસંતોની આસપાસ ભમતો રહે છે. જે સાચો મુમુક્ષુ હોતો નથી તે
ઈચ્છાભંગ થતાં જ હતાશ થઈને ભાગી જાય છે અને જે અહંકારી-જડ
હોય છે તે ઈર્પા-દેપના ચક્કરમાં ચડી સંતોને ખૂબ ભાડે છે અને
યથાસંભવ ત્રાસ પણ આપે છે. પોતે દુઃખી તો હોય જ છે અને આ
રીતે અવળયંડાઈ કરીને દુઃખના કાદવમાં વધુ ને વધુ ઊડો ખૂંપતો જાય
છે. વળી પૂર્વગ્રહથી પીડિત મનુષ્ય સતત એવી અમણામાં રહ્યા કરતો
હોય છે કે બીજાં બધાં પાપાત્મા છે અને તેથી તેઓ દુઃખી છે, અને
પોતે પરમ પુરુષાત્મા છે અને તેથી ખૂબ સુખી છે! સુખ અને દુઃખ તો
જીવનનો સામાન્ય કમ જ છે. મોટા મોટા પરમહંસો પણ સુખદુઃખના
ચક્કરમાં ફંગોળાતા હોય છે, અને તેથી જ તેઓ ફરીને જન્મવા નથી
ઈચ્છતા. જન્મ થાય તો શરીર ધારણ કરવું પડે, અને શરીર ધારણ
કરવું પડે તો જાણ્યે- અજાણ્યે પાપ-પુરુષ થાય જ, અને પાપ-પુરુષનું
ફળ સુખ-દુઃખ ભોગવવું જ પડે.

ગુરુસંતો તો અહંકારીના અહંકારને પોપતા રહીને તેના હૃદયમાં
કલ્યાણ-રહસ્યો ઉતારતા રહે છે. “સંતોને મને નિહાલ કરી દીધો” એ

વાત અહંકારી કદી કબૂલતો નથી. એ કબૂલવામાં તેને શરમ આવે છે, તેનો અહંકાર ધવાય છે. તેથી દ્યાળું સંતો તેના અહંકારને પોષતા રહીને, તેને ખબરેય ન પડે એ રીતે તેને કલ્યાણ-રહસ્યો બક્ષતા રહે છે. પછી તે એ કલ્યાણ-રહસ્યોને પોતાના નામે ચડાવીને “મોટો ભા” ધવાના પ્રયત્નો કરતો રહે છે અને ગુરુસંતોને ભાંડતો ફરે છે. જો તેને કોઈ પરણવા તૈપાર ન થાય તો કહે છે કે અમુક સંત, બધી છોકરીઓને ના પાડી આવે છે એટલે મને કોઈ પરણતું નથી, અને જો પરણી જાય છે અને પછી પત્ની જોડે મહાભારત મંડાય છે ત્યારે પણ કહે છે કે મારી પત્નીને તે સંત જ ઉશ્કેરે છે. આમ તે સદાય બેધારી તલવાર જ ચલાવતો રહે છે. તેના અસ્થિર અને અહંકારી સ્વભાવના કારણે તેનો ગૃહસ્થાશ્રમ અન્યો કરતાં વધુ તોકાની રહે તે સ્વભાવિક છે. એમાં ગુરુસંતો, કે સ્નેહીમિત્રો, કે વડીલો બિચારા શું કરે? આવા જડ લોકો, જડપણાના કારણે પોતે પણ દુઃખી થાય છે, સ્નેહી-સગાનેય દુઃખી કરે છે અને પોતાના વિરોધીઓને મનોરંજન પૂરું પાડે છે. મોહરોગથી બ્રમિત થઈ જનારાનું મગજ એટલું બધું મંદ થઈ જાય છે કે સાવ સીધીસાદી વાત પણ તેના મગજમાં ઊતરતી નથી. ગુરુસંતોના તો હજારો પ્રેમીઓ હોય છે, તેઓ કોઈ એમ નથી કહેતા કે અમે સંતોના કારણે દુઃખી થયા. તો તારું એ કથન કે “હું સંતના કારણે દુઃખી થયો” એ કોણ માનશે? સંતો તો પોતાના બધા પ્રેમીઓને પોતાના આધ્યાત્મિક મિત્રો જ ગણતા હોય છે.

કોઈને આપણો એક રૂપિયો આઘ્યો હોય તો તે આપણને એક રૂપિયો આપે એટલે ડિસાબ પૂરો થઈ જાય છે, પણ જમીનમાં એક કણ વાવીએ તો જમીન એક કણના બદલામાં આપણને એક હજાર કણ આપે છે. જો

કોઈને આપણો એક ગાળ દઈએ કે એક થપ્પડ મારીએ અને તે સામેથી આપણને એક ગાળ કે થપ્પડ મારે તો હિસાબ ચૂકતે થઈ જાય છે. પણ જો સામો પક્ષ આપણી ગાળ કે થપ્પડ સહન કરી લે તો આપણું તે કર્મ કુદરતના ચોપડામાં ઉધારાય છે અને સમય પાક્યે કુદરત આપણને એક ગાળની એક હજાર ગાળ અને એક થપ્પડની એક હજાર થપ્પડ મારે છે. આવાં રહસ્યો જાણીને માણસે ખૂબ સાવધાન થઈ જવું જોઈએ. સંતો તો આપણને માફ કરી હો છે, તેઓ નથી ઈચ્છતા કે તેમને ત્રાસ આપનાર દુઃખી થાય. પણ કુદરતનો અટલ નિયમ, કર્મનો અફર સિદ્ધાંત કોઈને પણ છોડતો નથી, તે જમા-ઉધાર બરાબર કરીને જ જંપે છે. આવાં રહસ્યોની વાતો આપણને કોણ કરે? અને જો કદાચ કોઈ કરે તો તેને કોણ સાંભળે? સાંભળ્યા પછી પણ તેને જીવનમાં ઉતારીને સુખી થનારા ભાગ્યે જ હોય છે. “એક ગણું દાન, સહસ ગણું પુરુષ; એક ગણો ત્રાસ, સહસ ગણું પાપ.” આમ પોપટની જેમ બોલ્યે રાખવાથી શું લાલ?

મનુ : આપણી વાતોના અનુસંધાનમાં મને પેલી મૂર્ખ સુગરીની વાત પાદ આવી જાય છે. વાંદરાને ઠંડીમાં થરથર કંપતો જોઈને સુગરીને દ્યા આવી, એટલે તેણે તેને બે સાચા શબ્દો કહ્યા - “વાંદરા ભાઈ! તમને ભગવાને બે હાથપગ અને મોટું શરીર આપ્યાં છે છતાંય તમે ટાકે કેમ હરો છો? માળો કેમ નથી બનાવતા?” વાંદરાથી આ સહન થાય? એ તો હુક... કરતોને કૂદ્યો અને સુગરીનો માળો ચૂંધી નાખ્યો. આ નિર્દ્ય દર્શય નજરે જોનારાના મુખમાંથી સરી પડ્યું કે - “શીખ દેતાં જન મૂર્ખને, થાયે બૂરા હાલ.” આવા સાવધાનીના સૂરો સાંભળીનેય સંતો પોતાનો પરોપકારી સ્વભાવ છોડતા નથી. કોઈપણ પ્રકારના બાબુ પહેરવેશથી સંત થવાતું નથી. સંતપણું એ તો એક

વિશિષ્ટ પ્રકારના સ્વભાવનું નામ છે. કહ્યું છે ને કે -

સંતોનાં સંતપ્ત્તાં રે, ભાઈઓ નથી મફતમાં મળતાં,
નથી મફતમાં મળતાં રે, એનાં મૂલ્ય ચૂકવવાં પડતાં... .

અમુક માણસને તેને તેના વિશિષ્ટ, ઉત્તમ, પરોપકારી સ્વભાવ-વર્તનના કારણે જ લોકો સંત કહેતા હોય છે. તેઓ બિલકુલ નથી હૃદ્યતા હોતા કે તેમને કોઈ સંત કહે, પણ તોય લોકો તેમને સંત કહીને નવાજે છે. અને શઠ લોકો પોતાને સંત કહેવડાવવા માટે અનેક પ્રકારનાં અભિનયો-તોફાનો કરતા હોય છે. છતાંય તેમને કોઈ સંત નથી કહેતું! લોકો થોડા સમય માટે ભલે નકલી સંતોથી છેતરાય પણ લાંબો સમય છેતરાતા નથી. પોતાનું ધાર્યું થતું નથી એટલે શઠ લોકો ખૂબ ગુસ્સે થાય છે અને એ બધો ગુસ્સો સંતો ઉપર, કે એવા સોછી-મિત્રો ઉપર, કે વિશિષ્ટ ઉપર કાઢતા હોય છે કે જેઓ હીટનો જવાબ પત્થરથી નથી આપતા હોતા.

આ બધી વાતોનો અંત નથી, ગમે તેટલી કરીએ તોય નેતિ-નેતિ સમાન જ છે. સુખ-દુઃખ, પાપ-પુણ્ય, લાભ-લાનિ, હર્ષ-શોક વગેરે બધી જીવનજગતમાંથી પસાર થતાં થતાં ક્યારે મૃત્યુ સુધી પહોંચી જઈએ છીએ તેનો ખ્યાલ પણ રહેતો નથી. સૂર્ય ઉદ્ય થાય છે અને અસ્ત પામે છે ત્યાં આપુષ્યનો એક દિવસ કપાય છે. આમ મિનિટ, કલાક, દિવસ, માસ અને વર્ષ કરતાં-કરતાં જ મૃત્યુને બેટી જવાય છે. આવાં રહસ્યોને યાદ રાખીએ તો બુદ્ધિમાન ખરા. બાકી તો “હલંક લોહી હવાલદારનું અને નબળો માટી બૈયર ઉપર શૂરો” એવો સ્વભાવ રાખવાથી કાંઈ શૂરવીર નથી થઈ જવાતું. ટીક ત્યારે ખૂબ વાતો કરી. આ બધી વાતો આપણાને તો સાવધાન કરશે જ. ગીજ મુલાકાત વખતે શુભ સમાચાર મળ્યાની વાતો કરી શકીએ તેવી પ્રભુ કૃપા કરે તેવી પ્રાર્થના. અસ્તુ.

દુર્જનો દ્યાપાત્ર છે કે સજાપાત્ર?

- યોગભિકૃ

દુર્જનને પોતાના મિત્ર જોડે જ્યારે વિરોધ થાય છે ત્યારે તે તેને હદ બહાર જઈને ભાંડવા માંડે છે, અને ત્યારે ખબર પડે છે કે તેના મનમાં કેટલો મોટો અને વર્ષો જુનો ઉકરડો ભર્યો પડ્યો છે! આજ સુધી તો તે મિત્ર જોડે મિત્રતાનું નાટક જ કરતો રહ્યો. બગલગતની જેમ તેણે બધો કચરો મન-મસ્તકમાં દંબાવી જ રાખ્યો અને તકની રાહ જોતો રહ્યો. તક મળતાં જ તે બધી ગંદકી તોપના ગોળાની જેમ બહાર ફેંકવા લાગ્યો. જો તેણે પોતાનું પોત પ્રકાશનું ન હોત તો તેનો મિત્ર તો બિચારો અંધારામાં જ રહી જાત ને? દુર્જનોના ચાવવાના અને બતાવવાના દાંત સાવ જુદા જ હોય છે. આવી બધી પરિસ્થિતિ સર્જને કુદરત સજજનોને સાવધાન કરતી હોય છે. કુદરતની કરુણા જોવા માટે પણ ખાસ મારની સમજીણ કેળવવી પડે છે. દ્યાળું જનો, દુર્જનો તરફની મમતા પણ છોડી શકતા નથી. પણ કુદરતની કરુણા, દ્યાળું જનોની કુપાત્ર તરફની દ્યાને એક જાટકે છિન્નભિન્ન કરીને તેમને બચાવી લે છે.

ગુણગ્રાહક સ્વભાવવાળાનું જીવન વધુ સુખશાંતિવાળું હોય છે. કારણ કે તે ચારે બાજુથી ગુણોનો જ સંગ્રહ કરતો હોય છે. છિદ્રશોષકના જીવનમાં દુઃખ અશાંતિ વધુ રહે છે. કારણ કે તે ચારેબાજુથી છિદ્રોનો જ સંગ્રહ કરતો હોય છે.

સજજન લોકો સૌનું સન્માન કરતા હોય છે, સૌને ખૂબ લાડ-કોડથી રાખતા હોય છે, સૌ જોડે ઘાર-દુલારબર્યું અને વાત્સલ્યથી ભરપૂર વર્તન કરતા હોય છે. આવો તેમનો સ્વભાવ જ છે, સૌ જોડે આત્મીયતાથી વર્તવામાં તેઓને આનંદ મળતો હોય છે. પણ છીછરા, અહંકારી અને ઈર્ધાળું લોકો સજજનોની સજજનતાને પચાવી શકતા

નથી. તેઓ તો સજજનતાનો સુસ્વાદ ચાખીને ઊલટા ગઢેકો-બઢેકો જાય છે. કહે છે ને કે સાપને પિવડાવેલું દૂધ પણ જેર બની જાય છે. હીછરા લોકોને પાયેલું વાત્સલ્યરૂપી અમૃત પણ ઈર્પારૂપી જેરમાં ફેરવાઈ જાય છે. વાત્સલ્યના અભાવમાં જૂરતો દુર્જન મનુષ્ય સજજનોના સંપર્કમાં આવીને ખૂબ વાત્સલ્ય પામે છે, પણ બદલામાં તે સજજનને બટકું ભરે છે. જેમ શિવથી વરદાન પામેલો ભર્માસુર, તે વરદાનની કસોટી શિવ પર જ કરવા પારે છે તેમ.

સજજનો પર કોઈ અતિ અલ્ય ઉપકાર કરે છે તો જાય તેઓ તેને રવનભર યાદ રાખે છે અને તેનો બદલો અનેક ધણો વાળી આપવા નાતુર હોય છે. જ્યારે દુર્જનો પર કરેલા હિમાલય જેવડા ઉપકારને પણ તેઓ કાણમાત્રમાં ભૂલી જાય છે. અને તેઓ એમ હંચ્છતા હોય છે કે તેના પર ઉપકાર કરનાર જલ્દી મરી જાય તો સારું જીથી તેના ઉપકારમાંથી પોતે જલ્દી છૂટી જાય. પણ કુદરત પોતાની રીતે કામ કરતી જ હોય છે. “કુદરતના ઘરે દેર પણ નથી કે અંધેર પણ નથી.”

પોતા પર ઉપકાર કરનારને જોઈને સજજનો ખુશખુશાલ થઈ જતા હોય છે, અને તેથી તેમને, તેમના તરફથી પોતાને મળેલી બધી જ સહાયતાના પ્રસંગો યાદ આવી જાય છે. અને તે બધા પ્રસંગોને તે યાદ કરી કરીને ગદ્દગદ્દ થઈ જાય છે. આ બધા પ્રસંગોની વાતો તેઓ વિસ્તારથી પોતાના પરિવારને પણ કરે છે અને કહે છે કે અમુક વ્યક્તિએ આપણાને આટઆટલી મદદ કરી છે તો તમે સૌ તેમના ઉપકારને કદી ભૂલશો નહિ. દુર્જન તો આવું બધું કરે જ શાનો? તે તો પોતે જ બધા ઉપકારો ભૂલી જવા હંચ્છતો હોય છે ત્યાં પોતાના પરિવારને તો કહે જ શાનો? જો કહે તો તેનો અહંકાર ઘવાય. એટલે તે તો ભિત્રના ઉપકારોને બરોબર દબાવી દેવા માટે ઉપકાર પર અપકાર કરવા જ આતુર હોય છે.

દુર્જનોની આવી ભીપણ ગુસ્તાખી વિષે જે કોઈ જાણો-સાંભળે તે ઉકળી ઉઠે તે સ્વાભાવિક છે. તે બાબતમાં કોઈનો મત એવો પડે કે “આવી ગુસ્તાખી સાંખી લેવાથી તો દુર્જનોને ઉતેજન મળશે. તેમને તો શિક્ષા જ થવી જોઈએ, ચૌદમું રતન આખ્યા સિવાય તે લોકો સીધા થાય જ નહિ, ઘણાના ઘા પડે તો જ છીણીબાઈ ગાજે. જો આડા લોકો સીધી રીતે સીધા થતા હોય તો સમાજને પોલીસખાતાની જરૂરત પડત જ નહિ. એમના માટે તો “બૂધે ડોબું દોહવા દે અને બૂધે છોકરનું છાનું રહે” ની જેમ જ વર્તાવું જોઈએ.” તો વળી કોઈનો મત એવો પડે કે “એવા પામરોને આપણો શું શિક્ષા કરી શકવાના? તેઓ, અજ્ઞાન અને અહંકારના અભેદ અંધકારમાં અડવાયાં તો ખાઈ જ રહ્યા છે, ઓછી અને અવળી સમજાડરૂપી શિક્ષા તો તેઓ અનાયાસે જ ભોગવી રહ્યા છે. જે દ્યાને પાત્ર છે તેમને શિક્ષાને પાત્ર કેમ ગણાય? ઈશુપ્રિસ્ત, તેમને વધ્યસ્તંભ પર ચડાવનારાઓ માટે બોલ્યા હતા કે હે પ્રભુ! તેમને સૌને માફ કરજો, કારણ કે તેઓ સૌ શું કરી રહ્યા છે તેનું તેમને બાન નથી. પોતે ગુસ્તાખી કરી રહ્યા છે તેની જ જેમને ખબર ન હોય, કે તેમને શિક્ષા શા કારણે થઈ રહી છે તેનીએ જેમને સમજા ન હોય તેવા પામરો તો દ્યાને જ પાત્ર ગણાય ને? કોઈપણ કારણસર જેમનું લાગણીતંત્ર એટલું બધું બહેરું થઈ ગયું હોય છે કે જેથી લાભહાનિના બેદને પારખવા જેટલી પણ સમજા તેમનામાં બચી ન હોય તે દ્યાપાત્ર જ ગણાય ને?”

આમ બંને પણે જુદા જુદા મત પ્રવર્તતા હોય છે. ક્યારે ક્યા મતનો અમલ સફળ થશે તે કોણ કહી શકે? દેશ, કાળ અને પરિસ્થિતિ પ્રમાણે બંને પદની માન્યતા મહત્વની ગણાતી હોય છે.

પ્રકાશક : ઓમગુરુ પ્રેમસર્વાધ્યાનભિન્ન પરિવાર ટ્રસ્ટ

અ/બી, પલિયનગર, નારાણપુરા, અમદાવાદ-૩૮૦૦૧૩. (Guj.-India)

સત્ત્વસાહિત્ય પ્રચાર પત્રિકા નં. ૬૫